

politieke, godsdienstige, „klasse-“ of groepsverschillen gebaseerde tegenstellingen in het bedrijfsleven. Maar wij bedoelen te zeggen, dat de verhoudingen in het bedrijf, de tussen-menselijke relaties, de vraagstukken van de overgave van de mens aan zijn arbeid, de noodzakelijkheid voor de mens om in de arbeid eerbied te kunnen beleven voor de leider, de noodzaak dat de leider zich verbonden kan weten aan zijn ondergeschikten in wezen en in diepste zin beïnvloed wordt door en afhangt van het feit, dat de mens religieus is. Dat van dit gezichtspunt uit de bedrijfspsychologie een andere theorie opbouwt en tot andere theoretische conclusies komt dan van de humanistische visie uit, zal wel ternauwernood behoeven te worden betoogd.

Het zij mij vergund nog een ogenblik Uw aandacht te vragen, wanneer ik zal trachten U op één veld van de toegepaste psychologie door één voorbeeld te wijzen op de consequenties van ons standpunt⁵⁹).

In de *dieptepsychologie* is het begrip „zelfrealisering“ ingevoerd. Nu hangt het geheel van de vraag, wat wij onder dat „zelf“ verstaan, af, hoe wij deze zelfrealisering ons voorstellen. Wanneer de mens niet anders is dan een gebundelde geestelijke en psychische immanentie, die hoogstens zich realiseren kan in de aanspraak tot een in feite evenzeer immanent „gij“, betekent deze zelfrealisering iets gans anders dan wat ik er mij van voorstel. Ook wanneer deze zelfrealisering betekent, dat de mens zichzelf van zijn eigen psyche uit verstaan wil en determineren wil en dat hij van daaruit ook zijn betrekking tot de buitenwereld wil bepalen en in deze betrekking tot de buitenwereld deze zelfrealisering feit wil doen worden, moet ik de gedachte dezer zelfrealisering afwijzen.

Hoezeer ik ook waarderen kan het pogen om een kern in de mens te aanvaarden, zoals men het wel uitdrukt „eine Personsmitte“, die velen dan het „Selbst“ noemen, zodat zij komen tot een personalistisch getypeerde anthropologie, kan ik toch ook in dat geval „zelfrealisering“ niet *zonder meer* als doel van het leven noch als einddoel van een analyse aanvaarden. Wanneer ik een kern van de menselijke persoon accepteer, of, wil men, een Personsmitte — voor het ogenblik laat ik dan onbeslist, of wij deze kern zullen noemen het *ik*, of het *hart* of de *persoonskern* — dan hangt het er alles van af, of wij zien, dat deze kern — die ik „het ik“ noem, zonder aan het recht van anderen om die kern anders te willen noemen tekort te willen doen — religieus van aard is⁶⁰). Het begin ligt niet in de kern als kern, maar het begin ligt in de religieuze functie. En deze religieuze functie is er niet, omdat bijvoorbeeld de mens in zijn zelf zich een vader-imago gemaakt heeft, waarnaar hij zich een godsvoorstelling heeft geschapen, maar het ik *is* religieus, omdat de mens geschapen is naar Gods beeld. De mens heeft geen God-vader-beeld op aarde, omdat hij een aards vaderbeeld heeft, maar omgekeerd: de mens kan een aards vaderbeeld hebben, omdat hij door zijn afkomst heeft een imago Dei Patris. Alle vaderschap op aarde wordt genoemd naar en uit het vaderschap Gods. (Efeze 3 : 15).

Maar bij deze opvatting komt heel het vraagstuk van de karakterneurosen — ook dat van acute neurosen, maar daarover heb ik niet te spreken — in ander